

УДК 911.3

І. І. Ковтунук,
к. геогр. н., старший викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
економічний факультет, Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.22.42

КЛІМАТИЧНІ КУРОРТИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

I. Kovtunyk,
PhD in Geography, senior professor of tourism and hotel-restaurant business chair,
department of economics, Ivan Ogiyenko Kamyanets-Podilsky national university, Kamyanets-Podilsky

CLIMATIC RESORTS OF KHMELNYTSKA REGION

Найважливішою передумовою організації рекреаційної діяльності виступають рекреаційні ресурси. Під рекреаційними ресурсами розуміють об'єкти, явища і процеси природного, антропогенного та соціального походження, які використовуються або можуть бути використані для розвитку рекреації та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, її спеціалізацію та економічну ефективність. В Хмельницькій обл. значну частину природного потенціалу складають кліматичні ресурси, рекреаційні ландшафти, оздоровчі ресурси, природно-заповідні об'єкти та території історико-культурного значення. Це унікальні ресурси для перспективного розвитку зон рекреації і туризму. В цій статті досліджено чинники, що впливають на формування клімату та погоди в Хмельницькій обл., визначено ступінь комфортності клімату Хмельниччини для розвитку галузі туризму. Проаналізовано вплив кліматичних ресурсів на сезонні види рекреації та туризму в регіоні. Досліджені основні кліматичні курорти Хмельницької обл.

Tourism has become a feature of modern lifestyle, an important element of the global economy and an influential factor in international integration processes. Tourist industry nowadays has become a leading industry, the profitability of which almost equal to the leading motor car industry, energy production and high-tech sector. In many countries of the world tourism industry is powerful, and often the only taxpayer provides foreign exchange earnings in the national economy, positively affects on the investment climate and external image of the country. Today especially grows the importance of regional tourism policy. Regional development strategies areas of the Western Region to 2020, in which Khmelnytska region is included, recognized recreation and tourism as priority components of socio-economic development. It is particularly important that the recreational-tourism potential acts quite an active factor in the development area, and causes additional stimulating effect on transport and technology, infrastructure, services, construction industry and other sectors of the economy. The most important prerequisite for the organization of recreational activity is recreational resources. Recreational resources are understood as objects, phenomena and processes of natural, anthropogenic and social origin that are used or can be used for the development of recreation and affect on the territorial organization of recreational activity, its specialization and economic efficiency. In Khmelnytska region a significant part of the natural potential is made up of climatic resources, recreational landscapes, recreational resources, objects of nature reserve and territories of historic-cultural significance. These are unique resources for the long-term development of recreation and tourism zones. In this article factors that influence on the formation of climate and weather in Khmelnytska region are investigated, the degree of comfort of the Khmelnytska region climate for tourism development is determined. The influence of climatic resources on seasonal types of recreation and tourism in the region is analyzed. The main climatic resorts of Khmelnytska region are investigated.

Ключові слова: туристичні ресурси, клімат, кліматичні ресурси, комфортність клімату, кліматичні курорти.

Key words: tourist resources, climate, climatic resources, climate comfort, climatic resorts.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Хмельницька область має високий рівень концентрації природно-географічних рекреаційних ресурсів, у тому числі тих, які мають лікувальні,

оздоровчі, рекреаційні властивості та широко використовуються в курортному господарстві, тому їх аналіз є надзвичайно актуальним, оскільки розкриваються значні перспективи розвитку курор-

тного господарства і рекреаційної діяльності та туризму в цілому на теренах області.

АНАЛІЗ ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням ресурсів Хмельниччини присвячені ряд публікацій, з них монографія "Хмельниччина туристична: історико-культурні, природно-географічні та економічні аспекти розвитку" та "Історико-культурні, географічні та економічні аспекти розвитку туризму на Хмельниччині", в яких автор даної статті досліджує природно-географічні ресурси Хмельницької обл.

МЕТА І ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Метою статті є дослідити кліматичні ресурси Хмельницької обл. Згідно з метою, були поставлені такі завдання:

1. Дослідити поняття "курорт", їх класифікацію.
2. Дослідити кліматичні умови і ресурси Хмельницької обл.
3. Дослідити перспективні, з точки зору туризму, кліматичні курорти Хмельниччини — Дністровську рів'єру і Бакоту.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Курорт (від нім. Kurort, kur — лікування, ort — місце) — це місцевість із набором лікувально-оздоровчих чинників, сприятливим кліматом, мінеральними джерелами, лікувальними грязями, де є спеціальні установи та інфраструктура для лікування, оздоровлення, відпочинку рекреантів.

Підставою для визначення місцевості як курорту є наявність природно-географічних туристичних ресурсів, які мають лікувальні, оздоровчі, рекреаційні властивості, необхідної інфраструктури для їх експлуатації та організації лікувально-профілактичної діяльності.

Курорти прийнято поділяти на три типи:

- 1) кліматичні;
- 2) бальнеологічні;
- 3) грязьові.

За унікальністю та цінністю природно-географічних туристичних ресурсів, їх значенням для курортного господарства та рівнем облаштованості виділяють курорти державного та місцевого значення.

Хмельницька область має високий рівень концентрації природно-географічних рекреаційних ресурсів, у тому числі тих, які мають лікувальні, оздоровчі, рекреаційні властивості та широко використовуються в курортному господарстві, тому їх аналіз є надзвичайно актуальним, оскільки розкриваються значні перспективи розвитку курортного господарства і рекреаційної діяльності та туризму в цілому на теренах області.

Клімат, погода, їх комфортність і вплив на самопочуття людини є визначальними чинниками розвитку для більшості функціональних типів те-

риторіальних рекреаційних систем, туристичних комплексів і масових видів туризму.

Вся територія Хмельницької обл. знаходиться в смузі кліматичного комфорту. Клімат Хмельниччини зумовлений її географічним положенням в центральній частині Правобережної України та впливом Подільської і Волинської височин. Мікроклімат регіону формується на фоні загальних кліматичних умов під впливом особливостей рельєфу Товтрового кряжу, тому особливо теплий мікроклімат спостерігається в долині Дністра й гирлових ділянках його лівих приток. Отже, Товтри відіграють кліматично-регулююче значення для регіону Придністров'я.

Територія Хмельницької області має помірно-континентальний клімат з теплим літом (середня температура липня — $+19\text{ }^{\circ}\text{C}$), м'якою зимою (середня температура січня — $-5\text{ }^{\circ}\text{C}$) і достатньою кількістю опадів (70 % з яких припадає на теплий період і становить 500—640 мм. на рік). Температурний режим області формується, головним чином, під дією сонячної радіації. Неоднакові показники висоти Сонця над горизонтом та зміни хмарності протягом року впливають на зміну сонячної радіації від 130 ккал/см² в грудні до 530 ккал/см² в червні, досягаючи за рік 101 ккал/см² [2, с. 93].

Хмельниччина розташована вглибині материка і тому на її клімат мають вплив континентальні повітряні маси, які приносять суху погоду. Влітку на клімат впливає Азорський максимум, взимку сюди доходить повітря Сибірського антициклону, яке приносить холодну погоду. Навесні і на початку осені на територію області проникає арктичне повітря, яке приносить помітне похолодання. В усі пори року територія області перебуває під впливом циклонів, які формуються над Атлантичним океаном: влітку вони зумовлюють значну хмарність, опади, зниження температури повітря, а взимку — потепління, відлиги, снігопади.

Значна протяжність області з півночі на південь зумовлює деякі відмінності клімату між північними та південними районами. На території Хмельницької обл. прийнято виділяти три кліматичні (агрокліматичні) райони — Північний, Центральний та Південний (табл. 1). Північний кліматичний район займає територію Славутського, Полонського і північну частину Шепетівського району, тут випадає найбільша кількість опадів в області (650—700 мм. на рік) та спостерігається найбільша тривалість снігового покриву (90—95 днів). Центральний район займає ту частину області, яка розташована на Верхньобузькій і Случ-Хоморській височинах, відзначається підвищенням суми активних температур із півночі на південь. Південний кліматичний район об'єднує південні райони області, які прилягають до Дністра — Дунаєвецький, Новоушицький, Кам'янець-Подільський, він є найтеплішим районом області (середньорічна температура $+7,3\text{ }^{\circ}\text{C}$),

Таблиця 1. Середньомісячні і середньорічні температури повітря в кліматичних районах Хмельницької обл. (в °С)

Кліматичні райони	Місяці року												За рік
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Північний	-5,5	-4,7	-0,2	+6,8	+13,6	+16,5	+18,5	+17,4	+13,1	+7,3	+1,5	-3,1	+6,8
Центральний	-5,6	-4,6	0,0	+7,0	+13,6	+16,8	+18,6	+17,6	+13,0	+7,0	+1,6	-3,0	+6,8
Південний	-5,0	-3,8	+1,2	+8,2	+14,5	+17,4	+19,3	+18,8	+14,4	+8,6	+2,4	-2,5	+7,8

Джерело: складено за даними: [5, с. 232].

опадів випадає найменше в області 600 мм.; особливо теплий клімат спостерігається у долині Дністра.

Одним із методів комплексної оцінки кліматичних умов для будь-якої сфери життєдіяльності людини є такий показник як ефективна температура (ЕТ) — це один з біометеорологічних індексів, який характеризує ефект впливу на людину комплексу метеоелементів (температури, вологості повітря, вітру) через єдиний показник [4, с. 153].

Згідно з цим показником, Хмельниччина знаходиться в зоні комфорту. Переважна більшість рекреантів надають перевагу літнім видам відпочинку, тому комфортність кліматичних умов області в теплий сезон року відіграє важливе значення. В цілому, за малої хмарності, комфортні температури та основні метеорологічні показники характерні для червня, липня, серпня по всій Хмельницькій області.

Середні багаторічні показники також дають можливість оцінити зимовий сезон для рекреаційно-туристичної діяльності як субкомфортний. В оцінках зимового сезону, окрім температурних показників слід враховувати також хмарність і мінливість погодних умов залежно від проходження фронтів, циклонів і зміни тиску. Це має значення при організації відпочинку для людей похилого віку і хворих.

Також потрібно пам'ятати, що комфортність погодно-кліматичних параметрів — поняття відносне, оскільки залежить від індивідуальних особливостей організму людини і від того, в яких погодно-кліматичних умовах він розвивався.

Унікальними кліматичними властивостями володіє Південний кліматичний район Хмельницької обл., який знаходиться між південною межею Верхньобузької височини і Дністром та відповідає в рельєфі Придністровській височині. Русло Дністра врізається в поверхню Придністров'я на 180—200 м. Глибокий вріз головної ріки та її приток створили глибокі, часто каньйоноподібні, дуже мальовничі долини. Стрімкі скелясті схили в притоках Дністра з'являються південніше лінії с. Тарноруда (на р. Збруч) — с. Кузьмин (на р. Смотрич) — с. Соколівка (на р. Ушиця) — смт. Вінківці (на р. Калюс), тобто тоді, коли річки досягають твердих силурійських вапняків. Висоти вертикальних стінок долин річок зростають від 10—20 до 60—80 м. у їх гирлах. Поверхня Придністровської височини знижується у південному напрямку.

Особливою для розвитку курортної галузі на території Хмельницької обл. є та зона Придністров'я, яка виходить до р. Дністер. Вихід на поверхню крутих південних схилів тепломістких вапнякових субстратів у даній зоні Придністров'я обумовлює виникнення мікрокліматичних умов, які за своїми характеристиками наближаються до степових або, навіть, до середземноморських, що сприяє розвитку рекреації.

У зоні Придністров'я особливо виділяється підзона — Середнє Придністров'я. Середнє Придністров'я займає вигідне місце серед потенційних курортних районів країни. В цьому районі знаходяться надзвичайні за красою території, які відрізняються унікальністю природних ландшафтів, яскравим прикладом поєднання живописного ландшафту та відпочинку на воді є Дністровська рів'єра.

Дністровська рів'єра — це місцина, де р. Смотрич (притока р. Дністер) безпосередньо впадає в р. Дністер. Це місце називають устям, звідси і назва села, на території якого знаходиться курорт Дністровська рів'єра.

Устя — село в Слобідсько-Кульчієвецькій сільській територіальній громаді Кам'янець-Подільського району Хмельницької обл. Площа с. Устя становить 1,196 км². Населення складає 529 осіб.

Історія с. Устя є надзвичайно цікавою. Колись воно було с. Мукша, за назвою місцевої р. Мукша, яка протікає неподалік від м. Кам'янця-Подільського. Сама р. Мукша, імовірно, названа за іменем богині Мокоші (в той час поклонялися давнім богам), припускають географи. Адаже долина р. Дністер була заселена людьми ще з часів раннього палеоліту. Цьому факту сприяв особливий, схожий до середземноморського, мікроклімат, родючі землі, придатні для землеробства і скотарства, ріка, багата рибою. Існує легенда про підземний хід, що зв'язував між собою печери на правому березі р. Мукші з с. Устя.

Пізніше с. Устя називалося Устям Дністровим та Устям Смотрицьким.

За радянських часів с. Устя було місцем побудови дач працівників м. Кам'янця-Подільського, в основному, наукових і освітніх закладів, а також місцевих заводів.

З кінця ХІХ ст. і до вересня 1939 р. ці місця були улюбленими місцями відпочинку поляків, угорців та австрійців.

З давніх часів р. Дністер була судноплавною і століттями відігравала роль головної транспортної артерії, яка зв'язувала Прикарпаття та Пониззя з Балканами та Близьким Сходом. У ті часи з півдня Дністром доставлялися античний посуд, тканини, вироби з металу й інші товари, а племена, що проживали на території Подністров'я вивозили зерно, шкіру, хутро та інше. З часів Київської Русі до середини XIX ст. рікою сплавали до чорноморських портів цінну деревину, так званий корабельний ліс, хліб, мед, хутро, вироби місцевих ремісників, зброю і ін. Наприкінці XVIII початку XIX ст. французький принц Шарль-Анрі-Ніколя-Отто де Нассау-Зіген, який був наближеним до Катерини II, зробив блискучу воєнну кар'єру та мешкав протягом довгого часу в с. Тинна (нині Дунаєвецької сільської територіальної громади Дунаєвецького району Хмельницької обл.), навіть, розробив план поглиблення русла річки. Сьогодні узбережжя р. Дністер є олюбленим місцем рекреації як місцевих жителів м. Кам'янця-Подільського (від м. Кам'янця-Подільського до с. Устя лише 12 км), так і мешканців району, області, країни, багатьох іноземних туристів. Також Дністер є популярним місцем серед місцевих рибалок. Помандрувати рікою можна на прогулянкових теплоходах "Хотин", "Буковина", "Поділля" або на круїзному кораблі "Юрій", що розпочинає хід від с. Раковець Городенківського району Івано-Франківської обл., місткістю до 200 осіб [3, с. 94].

Існує інфраструктурний заклад з однойменною назвою — готельний комплекс "Дністровська Рів'єра", який знаходиться в с. Велика Слобідка Слобідсько-Кульчівецької сільської територіальної громади Кам'янець-Подільського району Хмельницької обл.

Комплекс "Дністровська Рів'єра" задовольняє рекреаційні потреби найвибагливіших туристів у пляжному відпочинку, надаючи різноманітні послуги — чисті пісчані пляжі, поступовий вхід у воду, пляжний інвентар, прохолодні чи гарячі напої залежно від сезону рекреації, спеціальні місця для пікніка, гідроцикли і водні лижі, пляжний футбол та волейбол, теніс, дитячі атракціони.

Дністровська Рів'єра пропонує надзвичайно широкий спектр відпочинку — проведення цікавих екскурсій, організація захоплюючих прогулянок на теплоходах, надання площі для проведення змістовних з'їздів, семінарів, конференцій, організація корпоративних заходів, проведення урочистих подій, надання анімаційних послуг, турецька лазня, фінська лазня, сауна.

Готельний комплекс "Дністровська Рів'єра" створює дуже якісний туристичний продукт і пропонує комфортабельні номери, щоденне прибирання в номері, сніданок, включений у вартість номеру, бар та ресторан, що пропонує українську і європейську кухню, а також страви з дніст-

ровської риби, зал для проведення фуршетів та банкетів на 140 осіб, цілодобова робота рецепції, кваліфікований менеджмент, стоянку для автомобільного або водного видів транспорту, більярд, привітний персонал.

Варто відмітити, який відпочинок на Дністровській рів'єрі є не тільки пасивним відпочинком. Адже видатних природно-географічних, історико-культурних і етнокультурних туристичних ресурсів уздовж річки предостатньо. Тут можна побачити унікальні острови, скелі, печери, монастирі, замки, а також стоянки первісних людей. Можна зробити зупинку в неповторному м. Кам'янці-Подільському, м. Хотині, Бакоті.

Відпочинок на річках і водоймах зараз стає таким же привабливим, як і на морських узбережжях. Володіючи значним розмаїттям водних об'єктів у Хмельницькій області необхідно розвивати водну рекреацію, де кожний відпочиваючий зможе обрати водно-рекреаційну діяльність у залежності від своїх інтересів і туристичної кваліфікації. У водній рекреації поєднуються елементи активного відпочинку, пізнання, оздоровлення, фізичної культури та спорту. Водна рекреація доступна кожній людині незалежно від віку. Ось чому, туризм на воді поділяє перше місце з пішохідним за кількістю осіб зайнятих у ньому.

Прикладом ефективного ринку послуг водної рекреації Хмельниччини є організація туристичних сплавів на плотах, байдарках, катамаранах по річці Дністер. Взагалі, ріка Дністер та її притоки являють собою зручну артерію для розвитку водної рекреації [1, с. 32]. Власне програми сплаву річками області варто представляти не тільки водною подорожжю, а й різноманітними видами рекреації, включаючи послуги сільського зеленого та екотуризму, екскурсійні тури в прибережні зони, розважальні, обслуговуючі та інші послуги. Використовуючи річки, можна організовувати такі види відпочинку на воді як акваскіпер, парасейлінг, віндсерфінг, вейкбординг, дайвінг, катання на гідроциклі, водних лижах, сплави на плотах, байдарках та каяках, прогулянки на човнах та катамаранах, що дасть економічний розвиток для значної частини населених пунктів області. Цей вид рекреації привабливий ще й тим, що вартість цих подорожей доступна широкому колу відпочиваючих.

Унікальним кліматичним курортом, а також пам'яткою природи та історії є печерний (скельний) чоловічий монастир у Бакоті.

Перша згадка про монастир зафіксована у київській Книзі 1362 року, де той згадується як "давню існуючий". Засновником монастиря був преподобний Антоній (засновник Києво-Печерської Лаври). За Іпатіївським літописом, в 1255 році містом заволоділи монголо-татари. Монахи і жителі міста сховалися від них у лабіринті монастирських печер. Загарбники пропонували вийти, здатися і відкритися від віри, але не досягнувши

успіху в переговорах, засипали вихід величезними каменями.

Історія Бакоти закінчилася в 1981 р., коли в ході будівництва Новодністровської ГЕС, населення було виселено в сусідні міста та села, а сам населений пункт повністю затоплений водою.

У 1996 р. обвал верхньої скелі Білої гори знищив основну масу печер та усипальницю з настінними розписами і фресками XI—XIII ст. Лише в одному місці збереглися залишки келій і поховань монахів, нечисленні руїни Михайлівської церкви і покинуті фруктові сади.

Сьогодні Бакотою умовно називають місця вздовж берега Дністра, розташовані поблизу монастиря. За даними метеорологів, у цьому районі існує своєрідний унікальний мікроклімат: середньорічна кількість тепла на 1 м² тут рівнозначна ялтинській, а скелі й ліси захищають узбережжя Дністра від північних повітряних потоків. Мальовнича природа і романтичний імідж цих місць приваблюють сюди численні потоки мандрівників і паломників.

За наявності такого рекреаційного ресурсу, як Бакота, а також інших печер Хмельницької обл., зокрема, печери "Атлантида" — найбільшої печери Хмельниччини (довжина — 2400 м, площа — 3120 м²), печери "Малишка Киянка", вапнякових Нігинських печер — "Безіменної" або "Людської" Залучанської, Черчинської, Кармалюкової печери доцільно розвивати в області спелеотерапію, тобто використання мікроклімату печер для лікування цілого ряду захворювань, — один із стародавніх і широко розповсюджених у наші часи методів оздоровлення в багатьох країнах світу.

Тривале перебування в печерах створює умови для пониження чутливості організму до алергенів, підвищує насиченість артеріальної крові киснем, нормалізує артеріальний тиск і обмінні процеси; спелеотерапія сприяє більш швидкому загоєнню опіків, допомагає лікувати шкірні захворювання, недуги кровообігу. Все це створює можливості для організації лікувально-курортних видів відпочинку, спортивного туризму, спелеопоходів, навчальних та пізнавальних екскурсій.

Таким чином, кліматичні умови і ресурси Хмельницької обл. є досить сприятливими для розвитку курортного господарства на її території.

ВИСНОВКИ

Багатство та унікальність природно-рекреаційних ресурсів в Хмельницькій обл. створює передумови для розвитку курортного господарства, а за рахунок нього й економіки регіону за рахунок їх ефективного використання, дає підстави сподіватися, що на території Хмельниччини рекреація згодом переросте у потужну індустрію відпочинку, фізичного й духовного відновлення, глибокого національного самоусвідомлення, еко-

логічної освіти і виховання рекреантів, тому рекреаційна сфера повинна бути визнана в області як одна з пріоритетних.

Література:

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. — К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2001. — 395 с.
2. Заставецький Б.І., Заставецька О.В., Дітчук І.Л. Географія Хмельницької області. — Тернопіль: орендне п-во "Тернопільська обласна друкарня", 1995. — 96 с.
3. Ковтуник І.І. Орографічні (ресурси рельєфу) рекреаційні ресурси Хмельниччини / Історико-культурні, географічні та економічні аспекти розвитку туризму на Хмельниччині: колективна монографія [кол. авторів; за ред.: С.А. Копилов (гол. ред.), С. Е. Баженова (наук. ред.)]. — Кам'янець-Подільський: в-во Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 2017. — 168 с.
4. Ковтуник І.І. Рекреаційні ресурси Хмельниччини / Хмельниччина туристична: історико-культурні, природно-географічні та економічні аспекти розвитку: колективна монографія [кол. авторів; за ред.: С.А. Копилов (гол. ред.), С.Е. Баженова (наук. ред.)]. — Кам'янець-Подільський: Кам.-Под. нац. ун. ім. Івана Огієнка, 2015. — 192 с.
5. Любіцева О.О., Панкова О.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України. — К.: "Альтерпрес", 2007. — 369 с.

References:

1. Beydyk, O. O. (2001), Recreation-touristic resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning, Kyiv university, Kyiv, Ukraine.
 2. Zastavetsky, B. I., Zastavetska, O. V. and Ditchuk, I. L. (1995), Geography of Khmelnytska region, Ternopil regional press, Ternopil, Ukraine.
 3. Kovtunyk, I. I. (2017), Orographic (landscape resources) recreational resources of Khmelnytska region, Historic-cultural, geographical and economical aspects of tourism development in Khmelnytska region, Ivan Ogiyenko Kamyanets-Podilsky national university, Kamyanets-Podilsky, Ukraine.
 4. Kovtunyk, I. I. (2015), Recreational resources of Khmelnytska region, Khmelnytska region touristic: historic-cultural, nature-geographical and economical aspects of development, Ivan Ogiyenko Kamyanets-Podilsky national university, Kamyanets-Podilsky, Ukraine.
 5. Liubitseva, O.O. Pankova, O.V. Stafiychuk, V.I. (2007), Touristic resources of Ukraine, Alterpres, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 06.11.2018 р.*